

KERTINĖ PARAŠTĖ

Rusų rašytojai perspėja apie „kultūrinę katastrofą“

Prieš keletą metų įsteigta rusų PEN centre susibūrę rašytojai stoji prieš literatūrinį aparą „senąją gvardiją“, rėmė Baltijos tautų laisvės kovą, pagreitino totalitarinės santvarkos žlugimą ir pasisakė už demokratinę Rusiją. Šiandien jie vėl skambina pavojaus varpu, tačiau to pavojaus versmė jie įžiūri naujojoje santvarkoje.

Užsienio spaudoje pasirodė rusų PEN centro atsisakymas į Rusijos prezidentą Jelciną, jo vyriausybę, Aukščiausiąją tarybą ir visuomenę, kuriame perspėjama, kad Rusijai gresia „kultūrinė katastrofa“. Atsisakymą pasirašė 86 autoriai, įskaitant Belą Achmaduliną, Andriejų Voznesenskį, Bulatą Okudžavą ir Lidiją Čukovską.

Rusų rašytojai tvirtina, kad buvusią politinę cenzūrą dabar pakeitė savotiška ekonominė cenzūra, kuri neišvengiamai privės prie laisvo žodžio nutildymo. Anksčiau valstybės spauda, dabar — menininkų, rašytojų, žurnalistų priklausomybė nuo ekonominių monopolijų, kurie neišleido iš rankų senosios administracijos galybės ir ją dabar derina su „laukiniais“ rinkos metais.

Anot atsisakymo autorių, rusų literatūra visad klestėjo — dėka leidyklų ir storųjų literatūros žurnalų tradicijos, kuri išliko gyva per 200 metų. Toms literatūrinės veiklos formoms dabar gresia didžiausias pavojus. Popierius dešimteriopai pabrango; kainos diktuojamos monopoliai ir jas dar labiau išpučia tarpininkai; platinantys grasina spaudai ultimatais. Todėl dauguma literatūros žurnalų, tarp jų ir *Literaturnaja gazeta*, uždarys dar šią vasarą ir tai bus triuškinantis smūgis rusų kultūrai.

Panašų likimą rusų PEN centras numato ir rimtosios leidyklos. Metams baigiantis, dauguma jų bankrutuos arba numuks iki žemiausio lygio leidybos. Jų ateities planuose jau beveik nebeįturi rusų klasikų, jaunų rašytojų pirmųjų knygų, šiuolaikinės poezijos, literatūrinio biografijų ar mokslinių knygų.

Toliau atsisakyme skaitome, kad rašytojai-profesionalai dabar tapo nustumti į žemiausią pašalpos gavėjų luomą. Kainos kyla, tiksliai kūrybinis darbas tebėra pigus. Todėl Rusijai gresia masinė talentingiausių literatūrinio gyvenimo puoselėtojų emigracija. Pasilikusieji neteks profesinio statuso ir palaipeniui įsirišius į intelektualinio lumpenproletariato eiles.

Ar mūsų dvasinės tradicijos nebuvo magnetu visam apsišvietusiam pasauliui? — klausia rusų PEN centro atstovai. Ar jos nebuvo mūsų šalies atnaujinimo ir demokratizavimo pagrindu?

Kokią ateitį mes renkame? Ar mes būsimės šviesi, humaniška visuomenė, ar grimsime į degradaciją? Jei mūsų tauta praras civilizacijos vertybes, jų neatpirks jokių ūkinių laimėjimų mirazas.

Todėl rusų PEN centras prašo, kad bematant būtų suteikta parama knygų ir žurnalų leidybai. Reikia skubiai sukurti svarbiausių literatūrinių institucijų apsaugos sistemą. Visos nekomercinės literatūrinės įstaigos, įskaitant literatūros žurnalus ir leidinius, turi būti bematant atleistos nuo mokesčių. Nekomercinių leidinių mokama nuoma už patalpas turi būti sumažinta iki minimumo ar visai panaikinta. Reikia tuojau pat priimti įstatymą dėl intelektualinės ir meninės nuosavybės apsaugos. Taip pat reikia tiksliai apibrėžti tautai svarbių leidyklų ir žurnalų statusą.

Jei valdžia ir visuomenė pasiliks abejinga literatūrinio žurnalų ir leidyklų likimui, neišvengiamas kultūrinis nuosmūkis paženklinis ištisų kartų gyvenimus; kaip ir po 1917-ųjų metų revoliucijos, Rusijai beliks jos praeitis. Šiais niūriais žodžiais baigiasi rusų PEN centro atstovų atsisakymas, aprėpiantis ir nemažą panašių Lietuvos kultūros problemų lauką.

Vilnius Pėteraitis

Mažoji Lietuva buvusių vandenvardžių gaisuos

VYTAUTAS A. JONYNAS

• Vilnius Pėteraitis. MAŽOJI LIETUVA IR TVANKSTA. Pralabai, pralabai ir lietuvininkų laikais. (Daugiau kaip 4,000 metų nemirštamos baltiškosios vandenvardinės kultūros raida.) Vilnius: Mažosios Lietuvos Fondas, 1992. Išleista „Mokslo“ leidyklos. 456 puslapiai.

„Vokiečius, ypač stebėjusius, aiškiai erzino lietuvių istorikų Mažosios Lietuvos pristatymas. Lietuvoje įsigalėjusi A. Matulevičiaus tezė Mažąją Lietuvą vadinti visą šiandieninę Kaliningrado sritį, nes čia kadaise pavieniui gyventą lietuvių, išsukę Vokietijoje jau seniai nereikalinga pasipiktinimą. Tokie savavališki terminologijos pakeitimai yra visada problematiški, ypač kai pradedama su jais surišti pasakymus, kaip 'savas kraštas' ir tt. Aplamai, nesusipratimų kelia šiandien kai kurių lietuvių istorikų pamėgti lietuviškų žemių ieškojimai. Taip vieno kolegos viešas pasakymas, kad lietuviai, užimdami rusiškas kunigaikštijas, ėjo į seniau baltų apgyventus plotus, išsukę pas vokiečius tik galvų kraipymą“.

„O Mažosios Lietuvos reikalų tarybos atsisakymo apie lietuvių padėtį šiame krašte platinimas konferencijoje privertė suvažiavimo rengėjus pareikšti, kad tai neturi nieko bendro su konferencija. Tai kartu ženklai, kad Lietuvoje jau per daug įsigalėjo politinė mąstysena ir kad ji pradeda įtakoti [sic] mokslą“.

— O Moksle, Moksleli, Mokslyti, — norisi sušukti, perskačius šią filipiką mūsų istorikų adresu, — kiek nesamonių pridaro ma to vardan! Rodos dar kiek, ir Arturas Hermann puls įrodinėti, kad Kryžiuočių ordino ir Mažosios Lietuvos kolonizavimo iš viso niekada nebuvo. Kad tai vien nepaustaburnių imperialistų lietuvių pramanai...

Bet vis dėl to vieną vietą Hermann'o graudinimas paveikė ir jautrią mano širdį. Ten, kur jis kalba apie vokiečių galvų kraipymą. Toplelėjo mintelė. Jei tos vokiškos galvos taip šlaistos, kaip vėtrungės, dėl kelių, sakykim,

Vilnius Pėteraitis knygos „Mažoji Lietuva ir Tvanksta“ viršelio aplanko detalė — Karaliaučiaus universiteto pastato fragmentas.

M. Sakalauskio nuotrauka

„arogantiškų“ lietuvių pastabėlių, kas bus, kai jų mokslininkai susipažins su tik ką išleista Vilnius Pėteraitio studija: *Mažoji Lietuva ir Tvanksta* pralabai, pralabai ir lietuvininkų laikais. Juk joje be jokio skėryčiojimosi, be jokios retorikos, būdingos nacių istorikams, išimtinai moksliniais, kalbotyriniais metodais bandoma nustatyti baltų ir mūsų protėvių apgyventus plotus.

Tenka čia pat pažymėti, kad šios knygos pavadinimas ne kartą keitėsi. Vienu metu ji vadinosi: „Mažoji Lietuva ir Sembos vandenvardžių šviesoj“. Vėliau, kaip matyti iš informacijos aplankė: „Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai, jų kilmė ir reikšmė.“ Net ir prie dabartinio pavadinimo yra pridėtas (manding, nebūtinai) paaiškinimas petitu: „Daugiau kaip 4,000 metų nemirštamos baltiškosios vandenvardinės kultūros raida“.

Pažymėtina, kad tekstą palydi titulinis lapas anglų kalba, kuriame prierašas skamba gal dar agresyviau: „The Continuity of the Baltic Presence from approximately 2,500 B.C. to 1945 [A.D.] on the Basis of Hydronic Evidence“. O maždaug 35 puslapių ilgio teksto santraukos pavadinime kyšo lietuvių pretenzijas išduodantis terminas „Present Kaliningrad Oblast“.

Išleista Vilniuje, knyga imponuoja savo išore. Dailus formatas, kieti viršeliai, skoningas aplankas. Tipografinis darbas atliktas be priekaištų: gausybė būtinų kalbotyrinio veikalo atveju, šriftų, kursyvų. Taip pat daug iliustracijų — žemėlapių, žemėlapiukų. Apstu taip pat ir įvairių rodyklių, kaip, pavyzdžiui,

abėcėlinių vandenvardžių sąrašų. Yra lietuviškasis, vokiškasis ir sovietinis.

Nepagailima ir kitokių rodyklių veikalo pradžioje, kaip, sakysim, sutrumpinimų rodyklės, sričių ir buvusių apskričių sąrašėlio ir pagaliau svarbiausios iš visų — „literatūros ir naudotų šaltinių rodyklės“. Kitaip sakant, bibliografijos — cituojamų tekstų, kuriais autorius operuoja, sąrašo. O jis, verta ypačiai pabrėžti, nemažas. Išties penki puslapiai!

Visokių būna pasaulyje kalbotyrininkų. Vienu metu juk lingvistikon buvo pasukęs ir Didysis Tautų Vadas ir Mokytojas, Gimnastų Draugas, toks Džugašvilis — Stalinas. Vilnius Pėteraitis nesivargina laužti iš pirmo kokių naujų teorijų. Panaudotos medžiagos studijai gausa veikiau liudija, kad jo siektas pasitikrinti, darant savo išvadas, įvairiuose šaltiniuose. Tenka vien nusistebėti autoriaus darbštumu ir ištverme. Taip pat jo įveikta techninio darbo pakrova, žinant, kad jo nesinaudota kompiuteriu.

Pratarmėje autorius prisitaria, kad nors iš esmės jo veiklas remiasi ištiso būrio kalbininkų darbais (Kazimiero Būgos, I. Duridanovo, E. Fraenkel'io, J. Enzelyno, G. Froelich'o, J. Gerulio, Petro Joniko, J. Otrembskio, Broniaus Savukyno, W.P. Schmid'o, R. Schmittlein'o, Prano Skardžiaus ir A. Vanago), jam yra tekę papildomai pailsėti hidronimų aiškinimų mažiau žinomuose šaltiniuose, kaip, pavyzdžiui, tarmių aprašuose.

Aprūpinta pratarmė ir keliais įvadais, knyga susideda iš keturių dalių, susiskaidančių į daugybę skyrelių ir poskyrių:

I. Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vandenvardžių žodynas.

II. Vandenvardžių daryba.

III. Vandenvardžių sklaida pagal reikšmę ir kilmę.

IV. Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vandenvardžių analizė.

Nesunku atspėti, kad ilgiausias (130 puslapių) iš tų skyrių yra pirmasis. Atseit Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vandenvardžių etimologinis žodynas. Tai visų upių, upelių, intakų inventorizacija, savotiškas „gazetteer“. Su tuo skirtumu, kad kiekvieną kartą pateikiamos prielaidos apie hidronimo kilmę, susidarymą, remiantis įvairiausiais autoritetais kalbotyros srityje. Kartais užginčijant kai kurių specialistų (pvz., R. Schmittlein'o) teiginius.

Ne pro šalį prisiminti, kad Vilnius Pėteraitis ne visai naujokas leksikologijos srityje. Dar Vokietijoje, palaimintais Dievo Paukščių laikais, jis kamavosi, sudarinėdamas *Lietuviškai-angliškai žodyną* (II laida — 1950 metais). Tik šiuo kartu uždavinys sudėtingesnis, nes, jei neklystu, lietuvių kalbos etimologinį žodyną turime tik vieną (Fraenkel'io).

Žodžių, pirmosios dvi knygos dalys galbūt neišvengiamai pasimatys iliniam skaitytojui sausokom. Kur kas labiau sujudins ir skatins turtinti savo žodyną trečioji knygos dalis, kurioje autorius bando pergrupuoti vandenvardžius pagal spėjamą jų tiesioginę reikšmę arba kilmę. Taip, sakysim, spėliotina, kad daug hidronimų siejasi su sraunais arba, priešingai, stovinčio rūgštančio ar neisbrendamo vandens įvaizdžiais. Vandenvardžio (Nukelta į 4 psl.)

Lietuvių gyvenamieji plotai Prūsijoje pagal vokiečių tautotylininką Franz Oskar Tetner (1863-1919). Šaltinis: Broniaus Kvickio „Mūsų Lietuva“, IV tomas, p. 628 (žemėlapis Nr. 155).

Šiame numeryje:

Rusų rašytojų baimė naujos santvarkos • Vilnius Pėteraitis Mažosios Lietuvos vandenvardžių studija • Populiariausias Lietuvoje romanas šiuo metu: Jono Laučės „Negandų metai“ • Naujos knygos: Antano Rubšio Senojo Testamento „Pranašų knygos“ naujas vertimas • Poemos iš Pranašo Izaijos knygos • Nauja medžiaga apie Dariaus ir Girėno skrydį Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje

Lietuviškas Remarque'as?

JONAS PRAKAPAS

• Jonas Laučė. NEGANDŲ METAL. Romanas. Vilnius: Vaga, 1991.

„Netrukus duobė buvo sulygin-ta su paviršiumi. Kasę kareiviai sustoję šluostėsi prakaitą. Puskarininkis Norkus apsidairęs pamatė tarp krūmų įstrigusį popieriuką. Prieš paspyrė su koja. Vėjas pagavęs panešė popierėlį toliau, tas vėl susilaikė tarp kelių iš žemės išlindusių juodalksnio atžalų. Dabar Norkus pamatė, kad tai Dievo Motinos paveikslėlis, kurį, aišku, prieš sušaudymą rankose laikė nuteistasis naujokas“.

Duobėje 5-o savisaugos bataliono, priskirto Wehrmacht'ui nuo 1941 metų pirmų linijų prie Ilmeno ežero, Demjansko apsupimo ir kitų ruožų įvairiais pasižymėjimo žymenimis apdovanoti viršila Macijauskas, grandinis Sendrius, penki eiliniai, iš jų pora naujokų... Neseniai iš vokiečių pagalbinų dalinių atkeltas naujokas Bašinskas vokiečiams išplepėjo, kad trečios kuopos viršilos Macijausko būrys, saugojęs Kuršo pajūrį, priimdavęs nežinomus laivus iš Gotland'o salos, kurie gabendavo Latvijos pabėgėlius Švedijon.

Šitie kariai prieš porą dienų vokiečių karo lauko teisme prisipažino kaltais. Antro skyriaus puskarininkis Lunevičius ir penki eiliniai kaltais neprisipažino. Šie karo laikotarpiai nuteisti koncentracijos stovyklon, atimti jiems kariniai laipsniai ir pasižymėjimo ženklai.

Batalionas nuginkluotas prieš teismą, tačiau 18-ai karių išdavė šautuvus ir po tuziną šovinių. Pats lietuviams įsakytą atlikti sušaudymą. Kuopos vadui įsakius Norkui dalyvauti sušaudymo eilėse, Norkus pirmą kartą gyvenime komandos nevykdė. Vokiečių įsakymo nevykdyti niekas nedrįso, nes visam batalionui grėsė tas pats likimas... Nuginkluotas batalionas nuvyko į sušaudymo vietą, kuri buvo apsupta iki dantų ginkluotais žandarais, šarvuotais ir patrankomis. Lietuvių kariai kentėjo nežmonišką pažeminimą, nes lietuviškoms akimis žiūrint, jie jokio nusikaltimo nebuvo padarę. Bataliono vado žodžiais, „mus ištiko skaudi nelaimė ir nepelnyta bausmė. Prašau jus šią valandą parodyti šaltakraujiškumą ir susivaldymą. Mes jiems padėti negalime.“

Ir senas frontininkas būtų sukreštas, beskaitydamas, kaip puskarininkis Norkus akimis ieško duobėje nuo Demjansko apsupimo laikų savo artimiausio draugo, grandinio Sendriaus. Greit surado. Jis gulėjo aukštelinikas skersai duobės, o viršilos Macijausko batas lietė narsaus Zemaitijos sūnaus smakrą...

Po egzekucijos vokiečių karininkas paskaitė įsakymą, kuriame pasakyta, kad batalionas nuplovęs savo gėdą krauju, tad vėl galės kovoti už Fuehrer'į ir Naują Europą, bus grąžinti ginklai bei laukia naujas paskyrimas.

Knyga parašė 5-o bataliono fronto veteranas puskarininkis Jonas Laučė. 1971 metais knygai pakliuvęs į KGB rankas, autorius atpylė dvejus metus kalėjimo... Skaitant puslapius, lengva suprasti, kad autorius pats perėjo visas Prokursto kančias. Jo kalboje tačiau nėra necivilizuotų žodžių ir sakinių, kurių pilnos amerikietiškos kariškos knygos. (Apie Vietnamo kovas daugiau neskaitau, išskyrus atsargos generolo Marshall'io pasakojimus.)

Knygos pagrindinis veikėjas leidėjų apibūdintas herojum-supermenu. Leidėjai perdeda: puskarininkis Norkus yra tik Lietuvos kariuomenės karys ir fronto veteranas. Kilęs iš Rokiškio apskritys ir valsties, Karklelių kaimo. Jo tėvas mirė, jam einant

Vaidzai iš Lietuvos partizanų gyvenimo 1946-1949. Šaltinis: Kęstutis K. Girmas „Partizanų kovos Lietuvoje“ (1987).

keturioliktuosius metus. Būsimasis puskarininkis ir Demjansko apsupimo dalyvis tada mokėsi Rokiškio gimnazijos antroje klasėje. Motinai mažame ūkelyje nebuvo lengva. Norkus iš gimnazijos grįžo namo. Nusipirko vadovėlių, pasirošė ir išlaikė egzaminus į ketvirtą klasę. Ringūnų klubo rekomenduotas, priimamas į jėzuitų gimnaziją ir bendrabutį. Bet baigęs septynias klases, prisipažinęs, kad anksčiau netikėjęs į Dievą, gimnaziją turėjo aplėsti, kadangi tokie netinka į misionierių luomą. Pasirėngęs privačiai baigia gimnaziją ir po to įstoja į Lietuvos kariuomenės pirmą artilerijos pulką. Baigęs mokomą grupę, greit pakeliamas grandiniu ir jaunesniu puskarininkiu. Užėjus rusams, tampa Raudonosios armijos nariu. Karui prasidėjus, iš armijos pabėga ir atsiranda namuose... Į savisaugos dalinius pakliūva netikėtai. Stoją, manydamas, kad niekuo nerizikuoja, nes specialiai buvo garantuota, kad tik šešiams mėnesiams. Po šešių mėnesių, uždirbęs pinigų, tikėjosi stoti universitetan.

Norkus atsidūrė šiauriniame fronte veikiančioje armijoje, o praėjus sutartam terminui, apie paleidimą iš bataliono niekas ir girdėti nenorėjo. Atsiminimų romane atsispindi sudėtingas Lietuvos istorijos laikotarpis, ypač vertingi autoriaus liudijimai apie tarnybą Wehrmacht'e, koks likimas ištiko šiaurės fronto lietuvių savisaugos batalionus, jiems pasitraukus į Kuršo prietilį.

5-as savisaugos batalionas, autorius knygoje pažymėtas raide N, po septynių karių sušaudymo visiškai išformuojamas. Karius padalina vienus į batalioną R (13), kuris užima 5-o bataliono pozicijas pakrantėse, kitus į batalioną S (10?), esantį fronto pirmose linijose... Laimingu būdu Norkus pakliūva į 13-tą batalioną. Pakeliui į paskyrimo poziciją sutinka nematytą lietuvių viršilą, kuris prisistato tik ką atvykęs su pusantro šimto lietuvių kuopa iš Dresden'o. Iki šiol niekas apie karių siuntimą iš Vokietijos frontan nebuvo girdėjęs... Kadangi visi trys fronto batalionai prarado daug vyrų — užmuštų ir sužeistų, čia papildymas... Ankstyvesni papildymai būdavo iš bažnyčių šventorių sugaudytų nelaimingųjų.

Norkus nusivylė, kad tik maža dalėlė jų buvo tarnavę Lietuvos

kariuomenėje, dauguma „slapukai“. Čia jis keikia lietuviškus verbuotojus, kurie siunčia vyrus, neseniai pradinę mokyklą baigusius, tiesiai šion baision skerdyklon... Už tuos žodžius jis ilgai kentėjo. Keista, bet ten buvo lietuvių karininkų, kurie ir tada tieko vokiečių pergale.

Norkus paskiriamas būrininku. Neilgai galejo naujokus paruošti ir įdoktrinuoti... 13-as batalionas perėmė iš vokiečių bataliono fronto ruožą. Norkus liūdnai pažvelgė į vokiečių dalinį. Iš bataliono likusi nepilna kuopa. Vyrų apšepę, nesiskutę, apdriskusiomis

uniformomis, maždaug tarp 25-30 metų, su sužeidimo žymėmis ir geležiniais kryžiais, aišku, veteranai nuo karo pradžios. Fronte be nuolatinės kulkosvaizdžių, minosvaizdžių ir dažnai artilerijos ugnies, irgi baisios buvo pavasario liūtys, kai vyrai iki pažastų apkasuose būdavo apsemti vandens ar dumblo. Įsibrovę į apkasus, rusai granatomis užmuša leitenantą Kamičaitį ir puskarininkį Švelnį. Kamičaitis — „plechavičiukas“, atsidūrė 5-ame batalione pabėgęs iš koncentracijos stovyklos Latvijoje. Pirmą kuopą puola rusų bataliono dydžio grupė. Vyrų atlaiko, bet nuostoliai dideli.

Vieną dieną raudonarmiečiai pralaužė vokiečių pozicijas. Kontraataką nepavyko. Su vokiečių daliniais viena 13-o bataliono kuopa parengiama atakai siekiant atsiimti prarastus apkasus. Iš trečios kuopos dalyvaus 36 vyrai, būrio vadas puskarininkis Norkus... Jis įdoktrino buvusius naujokus. To nereiktų daryti seniems bataliono veteranams. Atakos metu Norkus mintimis kreipiasi į Dievą ir į Mergele Mariją, nors anksčiau sakydavo, kad netikės nei į Dievą, nei į velnią. Atakos metu paliko gulėti penkiolika vyrų, aštuoni amžinai, pakeliui į ligoninę mirė trys. 13-o bataliono veteranams sekėsi daug blogiau, nuostoliai dideli, bet ir jie išmušė rusus iš apkasų.

Vokiečiai įstrigo. Staiga prie Norkaus pribėgo uždusęs vokiečių kaukštelėjęs kulkais išpoškino: „Bataliono vadas įsakė jums pancerfaustais nutildyti kalvoje kulkosvaizdžių lizdą, kuris spėjo iššaudyti pusę mūsų kuopos vyrų.“

Lietuvių atakos kuopos vadas leitenantas Dragašius įsakymą pakartojo. Įsakytą — padaryta. Norkus griebė pancerfaustą, paėmė dar tris kitus vyrus ir prislinkęs rusų kulkosvaizdžių nutildė. Greit kalvą atsiėmė vokiečių kuopa... Puolamojo bataliono vadas pancerfaustų kariams užkabino karo nuopelnų kryžius, o Norkui aukš-

Vaidzai iš Lietuvos partizanų gyvenimo 1946-1949. Šaltinis: Kęstutis K. Girmas „Partizanų kovos Lietuvoje“ (1987).

čiausią kovos žymenį — II klasės geležinį kryžį. Autorius puolimo eigą aprašo neblogiau negu po Pirmojo pasaulinio karo Erich Maria Remarque.

Pavasari — kapituliacija. Vilkdami Wehrmacht'o uniformas, lietuviai kariai iš karto per daug nenukentėjo. Vienas kitas apmuštas, apiplėštas, o karininkai prarado gražius batus. Žygiuoti turėjo basi. Susikrūvintas kojas apsišvino davo skudurais. Žygiavo ilgos kolonos Palangos link. Norkus matė, kaip pravažiuojantis rusų sunkvežimio pasuko į belaisvių vorą ir nemazgi bežygiuojančių užmušė ar sužeidė...

Su kapituliacija baigėsi I skyrius: „Giltinės išdaigos“. II skyrius pavadintas „Kraujo klanai“. Žodžiai tikri. Tokių iki sielos gelmių sukretiančių, nepaprasto žiaurumo siaubingų įvykių visoje rezistencinėje ar gulaginėje literatūroje nesu skaitęs.

Norkus ir du draugai iš kolonos pabėga. Tik pakliuvus jiems į rusų pasalas, jis palieka vienas. Jo kelionė nuo Palangos iki Rokiškio prilygsta geriausioms nuotykių knygoms. Du kunigai pavalygdydino ir kvietė pasilieti, trečias klebonas išdavė komunistui, bet ne taip lengva seną karį pagauti. Po ilgos kelionės Norkus pasiekia gimtąjį Karklelių kaimą ir savo namus. Ašarodama motina puola sūnui į glėbį. Kasdien ji klūpodama meldėsi už sūnus Vytautą ir Kazį. Tačiau Kazys laimingesnis: vokiečių sugautas, paskirtas priešlektuvinės artilerijos dalinį Norvegijoje, kur atėjo Vakarų aliantų daliniai. Arteja vakaras. Tai lietuvių kario tragiška — Norkus, beveik ketverius metus daug naktų praleidęs iki pažastų vandeny, purve ar 40 laipsnių šaltyje, sniege, svajojęs apie lovą, šiandien jis miegoti eina į mišką...

Vytautas Norkus — partizanas. Rusų, ypač lietuviškų išdavikų-skrebų žiaurumai kartojasi kasdien. Masiniai išdavimai. Atsirado daug niekšų, kurie be sąžinės graužimo prekiaavo savo tautiečių krauju, norėdami gelbėti savo kailį. Į tai Norkus žiūrėjo kaip į tautinę gėdą ir savo mintyse prisiekė pats to niekada nedaryti.

Susirgęs plaučių uždegimu, atsigula į savo lovą. Išdaviko kaimynas deka apsupa jo namą enkavedistų dalins. Norkus vilko nasruose. Taip ir vadinasi trečias skyrius. Įvairiais būdais NKVD kapitonas bando įtraukti jį į išdavikų ailią, bet Norkus atsisako.

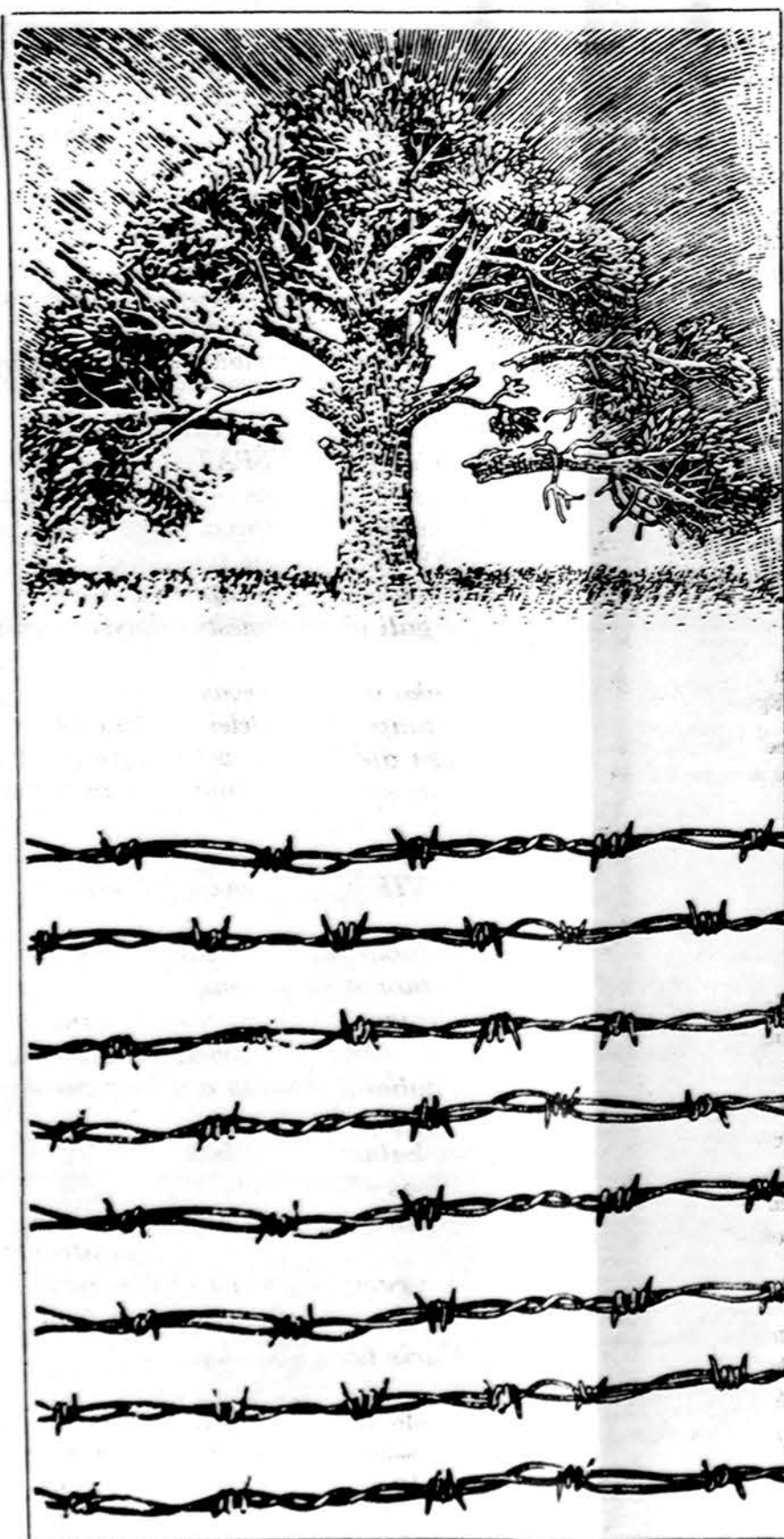
vas abu griebiasi organizuoti savisaugos grupuotę, nes stovykloje kasdien kartojasi žmogžudystės. Del to stovyklos vadovybė neskaita galvos. Norkus ir Parnavas slapta apsiginkluoja smailiais gelžgaliais. Ilgai neteko laukti. Keturi kriminalistai, ginkluoti peiliais, lipo ant vagonetės, kurioje gulėjo Norkus ir Parnavas. Artimiausiam Norkus gelžgaliu perskėlė galvą. Tas krito negyvas. Kai abu pasirengė likusius tris pulti, įvyko netikėta atomazga. Vienas banditas davė žuliko žodį, kad jų dviejų daugiau neužkabins.

1947 metų rudenį į stovyklą atvežta daugiau negu trys šimtai lietuvių karo belaisvių. Tai daugiausia savisaugos dalinių kariai, paimti kartu su Wehrmacht'o pulkais nelaisvėn. Visi apskrovę su iš namų gautų siuntinių gėrybėmis. Kriminalistai greit gerą dalį naujokų apšvarino. Norkaus apšviesti karo veteranai naktį įsiveržė į kriminalistų atamano patalpą ir į jo gerklę įrėmė peilį. Atamano komanda visos pavogtos kuprinės buvo sugrąžintos. Žinodami, kad žulikai lietuviams nedovanos, lietuviai kariai parengė jiems pasalas. Kovos rezultatai: daugiau negu keturiasdešimt banditų užmušta, apie tiek pat sužeista, aštuoni lietuviai sužeisti peilių dūriais.

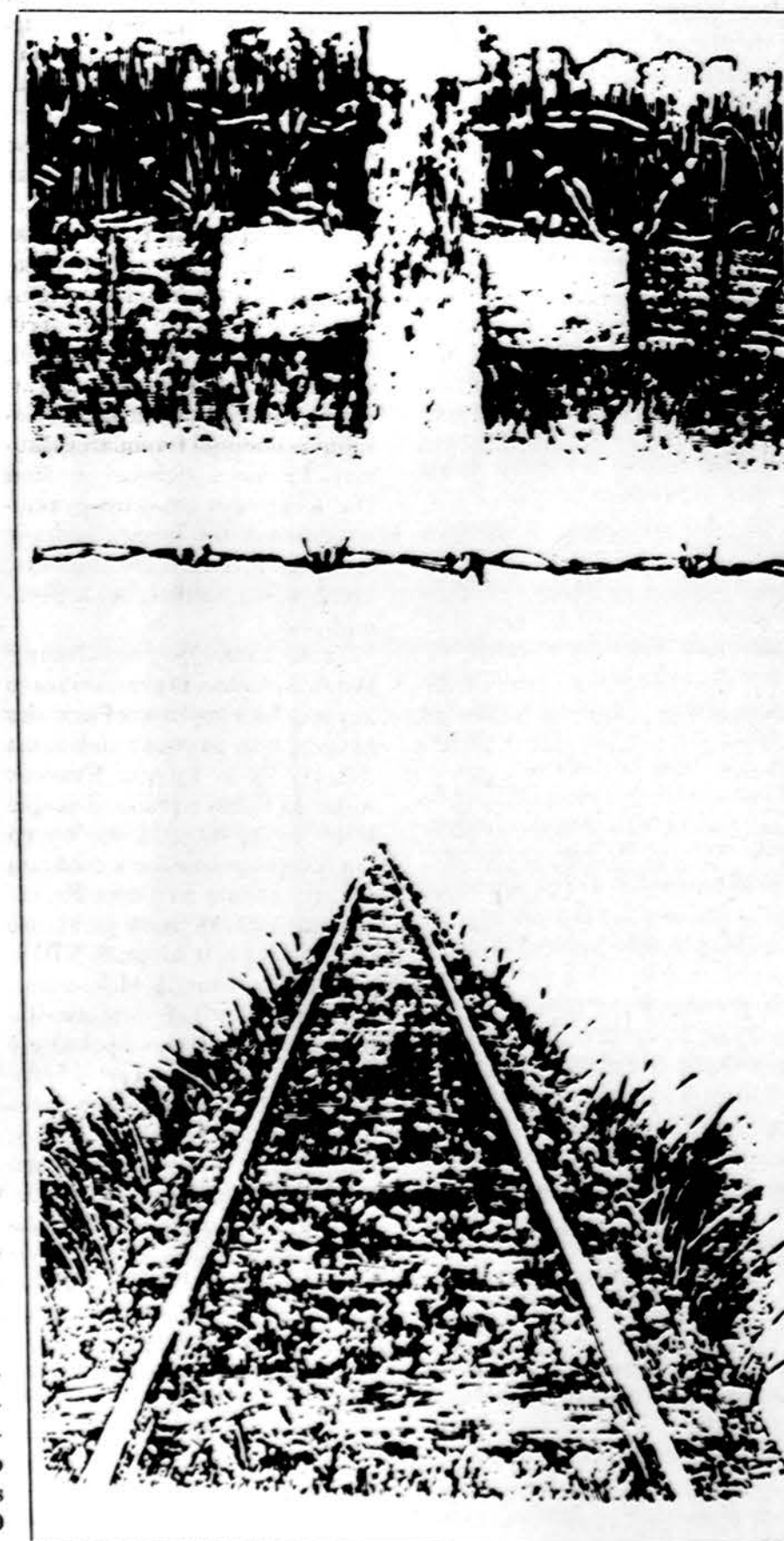
Anglių klodui užgriuvus, Vytautas antrą kartą gyvenime šaukėsi Viešpaties Dievo pagalbos. Tik stebuklingu būdu jis liko gyvas, dalis jo bendradarbių užtroško.

Vytautas Norkus kietas karo veteranas, bet jis ir krikščionis. Nors jis vokiečių nemėgo, ypač po 5-o bataliono vyrų sušaudymo, tačiau sužinojęs, kad jo kasyklų bendradarbis majoras grafas von Platenberg sunkiai serga, lankė jį ligoninėje, nešė vaistus ir maistą. Prieš mirtį senukas pasiskundė, kad nė vienas vokiečių jo neaplanė, nubraukdamas kelias ašaras. Paprašė Vytauto parašyti jo sūnui-lakūnui apie tėvo mirtį.

(Nukelta į 4 psl.)

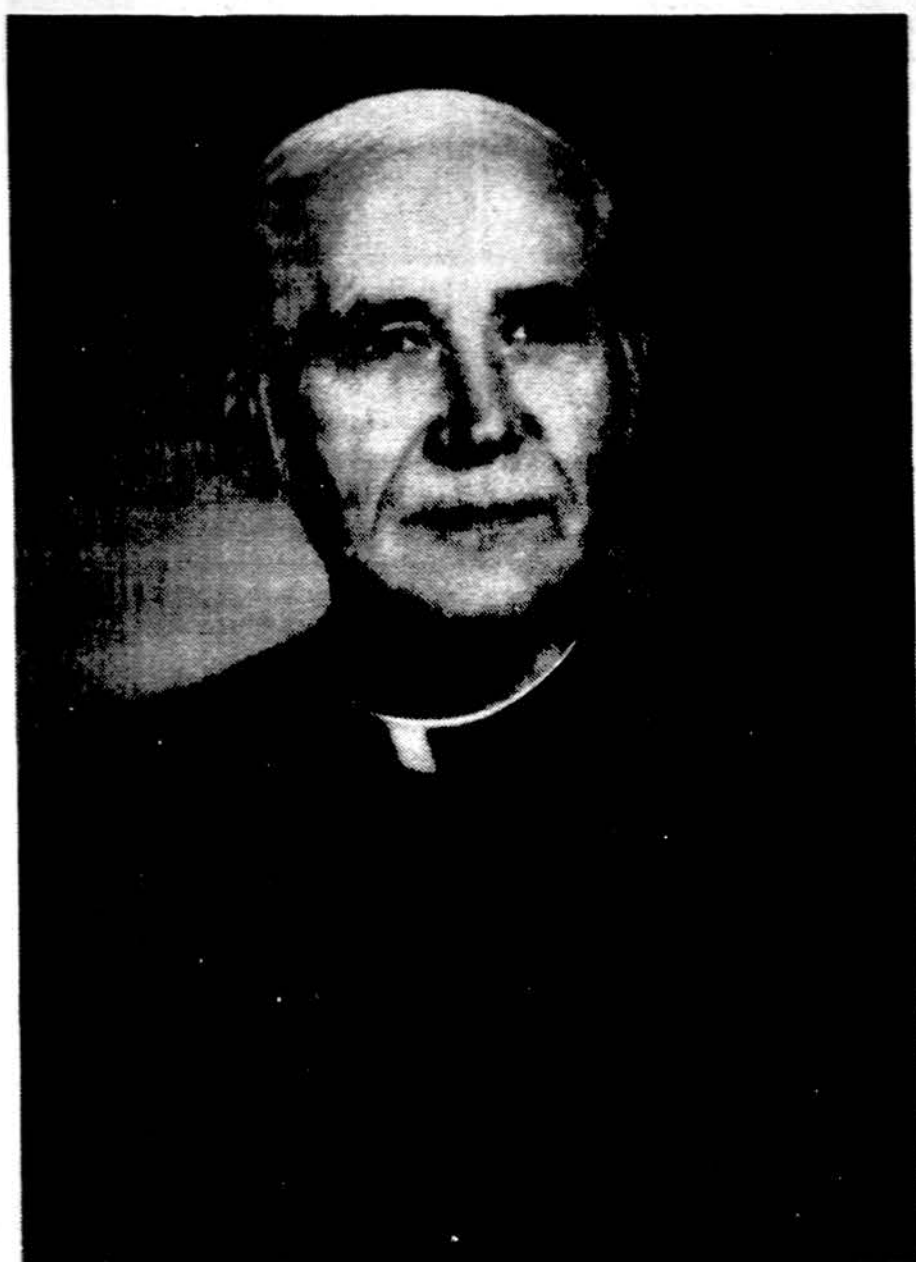

Dailininko Romo Orento grafika

Dailininko Romo Orento grafika

Naujos knygos

Kun. Antanas Rubšys

• SVENTASIS RAŠTAS. SENASIS TESTAMENTAS. PRANAŠŲ KNYGOS. Vertimas iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbos. Vertė ir įvadus bei paaiškinimus parašė Manhattan College (New York, New York) Religinių studijų skyriaus profesorius kun. Antanas Rubšys. Putnam, Connecticut: „Krikščionis gyvenime“ leidykla, 1992. 670 puslapių. Kaina – 12 JAV dolerių. Vertimo kalbą tikslino Jurgis Jankus. Spaudai paruošė ir apipavidalino Teresė Bogutienė, Kovas Desktop Publishing, Cicero, Illinois. Lietuviškas raidymas Jono Bogutos. Korektorė Salomėja Narkelūnaitė. Spaudė ZBR Publications, Inc., Wilmington, Massachusetts.

Vertėjas knyga skiria Tėvynei Lietuvai. Tai tikrai didelė dovana, nes vertimas darytas iš originalių tekstų, o vertėjas yra kaip tik Šventojo Rašto specialistas. Dovana yra reikšminga ir savo objektyvia verte – tai yra istorinis įvykis Lietuvos krikščionybės raidikoje ir lietuvių literatūroje. Dedikacija todėl yra ne tik jautri, bet ir svarbi: šis vertimas yra nuostabi dovana Lietuvai. Šventąjį Raštą skaitysime stipria, raumeningai, bet drauge ir jautulingai bei eufoniškai lietuvių kalba. Štai skaitome Jeremijo 4,29: „Raitelių ir šaulių šauksmus išgirde, išbėgioja visų miestų gyventojai. Jie šliaužia į urvus, slepiasi miškų tankmėse, kopina ant uolų: visi miestai apleisti, niekas ten nebegyvena.“ Arkivyskupo Juozapo Skvirecko vertime tai eilutė taip skamba: „Nuo raitelių, ir šaulių užmo bėga visas miestas; jie traukiasi į stačias vietas ir lipa ant uolų; visi miestai palikti ir joks žmogus juose negyvena.“

Leidėjų žodyje pastebima, kad šis naujas Senojo Testamento vertimas bus spausdinamas atskirose knygose, vos išvertus jo dalį. Knygos bus apie 500 puslapių. Lietuvoje išleisto Naujojo Testamento formato. Visus tekstus išleis Senasis Testamentas bus spausdinamas vienoje knygoje. Darbas pradėtas nuo Pranašų knygų. Šiame tome randame Izaio, Jeremijo, Raudų, Barucho, Ezechielio, Danielio, Ozėjo, Joelio, Amoso, Abdijo, Jonos, Michėjo, Nahumo, Habakuko, Sofonijo, Agejo, Zacharijo, Malachijo knygų vertimus. Vertėjas įvadė rašo: „Pranašų knygos turi keturių didžiųjų ir dvylikos mažųjų pranašų vardus. Be to, prie

pranašų glaudžiasi ir Raudų bei Barucho knygos. [...] Pranašų raštą apima autentišką pranašų skelbimo šerdį. Kai kurios jų knygų dalys buvo pačių pranašų užrašytos, o kitos – jų mokinių ir sekėjų. Pranašų knygos, kurias mes skaitome, yra antologijos – rinkiniai Dievo žodžių, duotų vienam ar kitam pranašui. [...] Iš mažumės įpratę matyti virš galvos žvaigždės, paprastai jų nebe pastebime. Kartkartėmis jais laikome bereikšmiais žiburėliais akimis pasiganyti. Taip yra ir su Pranašų knygomis. Tačiau, žvilgtelėjus į jas iš istorinių platumų, pranašų žodžiai iš Dievo ir pasakojimai apie juos darosi prasmingi ir daugiasluoksniai. Mat jie kalba apie tai, kas yra ir kas dar bus, priartindami tai, kas jau buvo. Pranašų žodžių iš Dievo šaknys yra tikėjimo kraitis ir jo sąveika su istorine Sendoros tautos buitimi. Žydų tautos karaliai rūpinosi tautos gerove – saugumu, o Pranašai – Sendoros tautos ateitimi, kuri prasideda dabar. Karaliams būdinga trumparegiškumas. Pranašai sielojosi amžinu Dievo rūpestiu žmogaus gyvenimo prasmės bei laimės vizija ir kūrini. Pranašai yra asmenys, kurie, kartą sutikti, lieka nepamirštamais.“

Šiame numeryje spausdiname kelias ištraukas iš pranašo Izaio knygos. Jos visos yra iš Paguodos knygos, kuri taip pat vadinama Antrojo Izaio knyga. Kunigas Antanas Rubšys įvadė taip apie Izaio knygą rašo: „Izaio knyga yra įkvėpto pranašo ir jo mokinių sukurto poemų rinkinys. Pranašavimai 1-39 skyriuose priklauso pačiam Izaui ir atspindi VIII a. prieš Kristų istoriją. Mokiniams, kurie patyrė stiprią pranašo įtaką, priklauso Izaio apokalipsė (24-27), pranašavimai prieš Babiloną (13-14) ir galbūt poemos 34-35 skyriuose. 40-55 skyriai, vadinamoji Antrojo Izaio knyga, yra priskiriami bevadžiui poetui, kuris pranašavo baigiantis Babilono tremčiai. Šioje dalyje randame svarbių mesijinių pranašavimų, vadinamų giesmėmis Tarno, kurio paslaptis liko Tarno ir išaukštinimas išsipildė per Jėzaus Kristaus kančią ir išaukštinimą. 56-66 skyriai apima vėlesnio laikotarpio pranašavimus. Jie buvo sukurti Izaio mokinių, kurie paveldėjo didžiojo pranašo dvasią ir tęsė jo veiklą.“ (kt. a.)

IŠ PRANAŠO IZAIJO KNYGOS

(Antano Rubšio naujame Senojo Testamento vertime)

ISVADAVIMAS IR ZIONO ATSTATYMAS

(Iz 49, 8-19; 24-26)

„Taip kalba VIEŠPATS: „Malonės metu tave išklausau, išganyto dieną tau padedu. Sukūriau tave, paskyriau tave sandora tautai, kad atstatytum kraštą ir išdalytum nuniokotus paveldus.“
Sakyk kaliniams: „Iškirkite!“ ir tiems, kurie tamsybėse: „Eikite į šviesą!“ Pakelėse jie ganytis, ant plikų kalvų visur jie ras ganyklų.
Nekęs nei alkio, nei troškulio, nekenks jiems nei dykumų vėjas, nei saulė, nes gailestingasis juos veda ir nuveda prie čiuurlenantių šaltinių.
Padarysiu jiems kelią per visus savo kalnus, mano vieškeliai bus nulyginti.
Žiūrėk! Šitie ateina iš toli, vieni iš šiaurės ir vakarų, o kiti iš Syenės* šalies“.

Dangūs, džiūgaukite! Iš džiaugsmo šokinėk, žeme! Tegu plyšta kalnai džiaugsmo giesme! Nes VIEŠPATS pagudė savąją tautą, pasigailėjo savo varguolių.

Bet Zionas sako: „Apleido mane VIEŠPATS, užmiršo mane Dievas“.

„Ar gali moteris užmiršti savo mažylį, būti be švelnumo savo iščių sūnui? Net jeigu ji ir užmirštų, aš tavęs niekad neužmiršiu.“

Žiūrėk! Irėžiau tavo vardą savo rankos delne,* tavo mūrus prieš akis turiu nuolat.

Tavo atstatytojai čion atskuba, o kas nioškojo ir alino tave, atitraukė nuo tavęs.

Pakelk akis ir apsidairyk aplinkui: draugėn jie renkasi ir eina pas tave. „Kaip gyvas aš, – tai VIEŠPATIES žodis, – visais jais pasipuosi kaip puošmenomis, pasidabinsi jais kaip nuotaka.“

Tikrai, tu buvai nualinta ir nusiaubta, – griuvėsių kraštas, – bet dabar būsi per ankšta savo naujakuriams, nors tavo engėjai ir bus pasitraukę toli.

„Ar išplėšia kas nors grobį iš galiūno? Ar galima belaisvius atimti iš tirono?“

Šitaip VIEŠPATS atsako: „Žinoma! Belaisviai bus atimti iš galiūno ir grobis išplėštas iš tirono! Tavo reikalo gnybės esu aš pats, – aš pats išvaduosiu tavo vaikus.“

Priversiu tavo engėjus maitintis savo pačių kūnu, pasigers jie savo pačių krauju kaip saldžiu vynu.

Visa žmonija žinos, kad aš esu VIEŠPATS, tavo išvadotojas, tavo atpirkėjas, – Jokūbo galingasis“.

49,12 „Syenė“: miestas, dabar vardu Asuanas, prie pirmųjų Nilo krioklių pietiniame Egipte.

49,16 „Irėžiau... vardą... rankos delne“: Dievas niekuomet nebuvo užmiršęs savosios tautos. Žr. Iz 13,9,16; Iz 6,6,9.

TEDŽIUGAUJA ZIONAS

(Iz 52, 1-12)

Atsibusk, atsibusk! Apsivilk savąja stiprybe, Zionai! Vilkis savosios šlovės drabužiais, Jeruzale, šventasis mieste, nes neapipjaustyti tieji ir netyrieji nebemindžios daugiau tavęs!

Nusipurtyk dulkes nuo savęs, sėskis į savąjį sostą, Jeruzale! Nusimesk grandinę nuo kaklo, belaisve tu, Ziono dukra!

Nes VIEŠPATS sako taip: „Ne už kainą buvote parduoti ir ne už pinigų būsite atpirkti“.

Šitaip Viešpats DIEVAS kalba: „Kadaise manoji tauta išėjo į Egiptą, kad ten gyventų kaip svetimšaliai. Asirija apiplėšė juos, nieko už tai neduodama.“

„O dabar, ką aš turiu daryti?“

– žodis VIEŠPATIES.

„Manoji tauta buvo pagrobta už nieką, o jų engėjai staugia iš džiaugsmo...“

– žodis VIEŠPATIES.

„...Mano vardas užgaubiamas kasdien be paliovos.“

Todėl manoji tauta patirs mano šlovę tą dieną, nes aš Tas – Viešpats, kurs tai sako. Štai aš esu!“

Kokios gi dailios kalnuose šauklio kojos, – to, kuris ateina su linksmąja žinia, skelbdamas ramybę, nešdamas gerąją naujieną, garsindamas išganyką, sakydamas Zionui:*

„Viešpatauja tavo Dievas!“

Klausykis! Tavo sargybiniai šaukia, džiūgauja drauge,

nes jie mato savo pačių akimis VIEŠPATĮ, grįžtantį į Zioną.

Drauge praplyškite džiaugsmo giesme, Jeruzalės griuvėsiai, nes VIEŠPATS pagudė savo tautą, atpirko Jeruzalę.

VIEŠPATS iškelė savo šventąją ranką visų tautų akyse.

Visi žemės pakraščiai išvyks mūsų Dievo išganyką.

Iškirkite, iškirkite! Palikite tą vietą, nelieskite nieko nešvaraus! Lauk iš ten!

Jūs, kurie nešate VIEŠPATIES rykus, išlikite švarūs!

Tačiau neskubėkite eidami, neiškirkite kaip bėgliai, nes VIEŠPATS eina jūsų priešakyje, o jūsų užnugaris yra Izraelio Dievas.

52,11 „Iš ten“: iš Babilonijos. „Viešpaties rykai“: Nebuchadnezero pagrobtojusis Sventyklos indus kunigai neša iš tremties atgal į Jeruzalę. Žr. Ezd 1,7.

NAUJASIS ZIONAS

(Iz 54, 1-10)

„Džiaukis, bevaikė, niekad negimdžiusi! Kryžtauk ir ratuok, gimdymo skausmuose negulėjusi!“

Juk pamestoji turi daugiau vaikų,* negu turinti vyrą, – sako VIEŠPATS.

Praplatink savo palapinės aikštę, ištempk savo pastogės uždangas nešykšdama, palgink palapinės virves, tvirtai įkalk kuolus!

Prasiplesi tu į dešinę ir į kairę, – tavo palikuonys užvaldys tautas ir įsikurs apleistuose miestuose.

Nebijok, nebūsi sugėdinta, neraušik iš kuklumo, nepateksi į nemalonę. Savo jaunystės gėdą pamirsi ir nebepriminsi daugiau našlės negarbės.

nes tavasis vyras – tavo Kūrėjas, – „Galybių VIEŠPATS“ jo vardas. Tavasis Atpirkėjas – Izraelio Šventasis, – vadinasi jis „Dievas visos žemės“.

VIEŠPATS šaukia tave atgal, kaip nelaimingą ir apleistą žmoną.

„Ar gali vyras atvesti jaunystėje pamiltą žmoną?“

– sako tavasis Dievas.

„Trumpai valandėlė palikau aš tave, bet su didele meile vėl aš tave pasiimsiu.“

Umai supykęs, valandėlė slėpiau nuo tavęs savo veidą,

bet amžina meile tavęs pagailėjau, sako VIEŠPATS, tavasis atpirkėjas.

„Ir dabar elgiuosi kaip Nojaus dienomis: kaip tuomet prisiekiau, jog Nojaus vandenys niekad daugiau nebetvindys žemės, taip dabar prisiekiau ant tavęs nepykėti, nei tau priekaištauti.“

Nors kalnai imtų kilnotis ir kalvos suirdučiuoti, tačiau manoji meilė niekada nuo tavęs nesitrauks,

manoji ramybės sandora nesuvaržys, – sako VIEŠPATS, tas, kuris tavęs pagailėjo.

54,1 Jeruzalė, vaizduojama bevaikė ir apleista žmona, staiga pasijunta tarp nesuskaitomų daugybės vaikų, – tarp tremtinių, grįžtančių iš Babilonijos. Tautų apaštalas Paulius sieja šį skaitinį su Bendrija, Naujojo Ziono. Žr. Gal 4,27.

ATEITIES JERUZALĖ

(Iz 54, 11-17)

„Nelaimingoji, audros nukamuota, esi be paguodos!“

Štai sutvirtinsiu tavo akmenis rinktinėmis kalkėmis, o tavo pamatus apdėsiu safyrais.

Tau bokštus pastatysiu iš rubinų, vartus iš ugnimi žerintių akmenų, o tavo sienas – iš brangakmenių.

Visi tavo sūnūs bus VIEŠPATIES mokomi, – tavo vaikai mėgausis didžia gerove.

Tu būsi pagrįsta teisumu, toli nuo priespaudos, – jos nebereikės bijoti, toli nuo pražūties, – ji prie tavęs nesiartins.

Jei kas nors tave pultų, jam nepavyks, nes tai darys be mano valios, – kas puls tave, tas kris kovoje su tavimi.

Žiūrėk! Aš sukūriau kalvą, – jis ištūcia ugnį anglyse ir nukala sau įrankį, tinkamą darbui. Aš sukūriau ir niokotoją, kad sunaikintų.

Joks ginklas, prieš tave nukaltas, nebus sėkmingas, liežuvi, kuris bylos prieš tave teisme, nugalės.

Toks yra VIEŠPATIES tarnų paveldas, mano rankoje jų pergalė, sako VIEŠPATS.

54, 11-12 „Nelaimingoji“: Jeruzalė. Žr. Apr 21.

KVIETIMAS PRIE MALONĖS

(Iz 55, 1-13)

Nagi, visi, kurie trokštate, ateikite prie vandens! Net jei ir pinigų neturite, ateikite, pirkite duonos ir valgykite! Ateikite, pirkite vyno ir pieno be pinigų ir be kainos!

Kodėl mokate pinigų už tai, kas nėra duona, ir savo uždabiu už tai, kas nepasotina? Paklauskite mane, ir valgsite tai, kas gera, gardžiuositės skanėstais.

Ateikite pas mane, rūpestingai klausykitės, kad turėtumėte gyvenimą. Aš amžinąją sandorą su jumis sudarysiu, remdamasis savo ištikima meile Dovydui.

Štai liudytojų tautos aš ji padariau, vadu ir tautų valdovu.

Ir tu pašauksi tautą, kurios nepažinai, o tautos, kurios tavęs nepažino, bėgs pas tave dėl VIEŠPATIES, tavojo Dievo, ir dėl Izraelio Šventojo, kuris tau suteikė tokią garbę.

Ieškokite VIEŠPATIES, kai galima jį rasti, šaukitės jo, kai jis yra arti.

Tepalikie nedorėlis savąjį kelią ir nusidėjęs – savuosius kėslus! Tegrižta jis pas VIEŠPATĮ, kad jo pasigailėtų, pas mūsų Dievą, nes jis – labai atlaidus.

„Nes mano mintys – ne jūsų mintys, o mano keliai – ne jūsų keliai“

– VIEŠPATIES žodis.

„Kaip aukštas dangus viršum žemės, taip mano keliai viršija jūsų kelius ir mano mintys – jūsų mintys.“

Nes kaip lietus ir sniegas nukrinta iš dangaus ir negrižta atgalios, kol nepalaisto žemės, kad dygtų ir želtų joje augalai, kad neštų sėklą sėjėjui ir duoną alkanam,

taip ir žodis, išeinantis iš mano burnos: jisai nesugrįš pas mane bergždžias, bet įvykys, ko trokštų, ir atliks, ko siūstas“.

Taip! Kupina džiaugsmo širdimi išeisite ir būsite saugiai vedami į namus. Kalnai ir kalvos, jus išvedė, pratrūks džiaugsmo giesme,

visi medžiai laukuose jums ims ploti.

Erškėčių* vietoj kiparisai augs, mirtos – vietoj dilgelių. Ir bus visa tai VIEŠPATIES šlovei, kaip ženklas amžiais nemarus.

55, 13 „Erškėčiai... dilgelės“: primena dykumą ir kančią bei sunkumus. „Kiparisai... mirtos“: primena derlingą šalį ir džiaugsmą bei sėkmę.

Dariaus ir Girėno skrydžio 60-osioms metinėms ruošiantis

VALENTINAS RAMONIS

Šių metų liepos 17 dieną sukako 59 metai nuo Stepono Dariaus ir Stasio Girėno transatlantinio skrydžio ir jų tragiškos mirties. Ši svarbi sukaktis buvo paminėta kai kuriuose išėjusių laikraščiuose, nors ne visuose. Taip pat nebuvo girdėta, kad kokia nors organizacija, išskyrus Amerikiečių legiono Dariaus ir Girėno postą, būtų tą padariusi. Atrodytų, kad ne viena iš mūsų mokyklų, sporto klubų, skautų tautų, draugovių ar kitų organizacijų, pasivadusių Dariaus-Girėno ar Lituanicos vardais, to nepadarė. Gal jos mano, kad svarbu minėti 40-ąsias, 50-ąsias ar 60-ąsias sukaktuves, bet neapsimoka minėti kitus metus. Kas būtų, jei mes taip galvotumėme apie visas kitas mūsų tautai reikšmingas sukaktis?

Darius ir Girėnas nėra vien tik Amerikos lietuvių ar vien tik Lietuvos didvyriai. Jie yra mūsų tautos, kur mes begyventume, didvyriai. Kaip ir dauguma mūsų, jie gimė Lietuvoje, begdami nuo rusų priespaudos, su šeimomis emigravo į Ameriką, priėmė Amerikos pilietybę ir visa savo gyvenimą dirbo ir ankosi Lietuvos labui. Abu garbūs ir taurūs JAV kariuomenės, Pirmojo pasaulinio karo metu. Karui pasibaigus, gilaus patriotizmo paveiktas, Darius grįžo Lietuvon, stėjo į savanorių ir kovojė prieš bolševikus bei lenkus už tėvynės laisvę. Jis taip pat dalyvavo Klaipėdos krašto išvadavime. Po to, baigęs Lietuvos Karo aviacijos mokyklą, tarnavo Lietuvos aviacijoje iki 1927 metų. Jis vertinamas kaip Lietuvos fizinio lavinimo ir sporto, ypač krepšinio, pradininkas Lietuvoje. Krepšinį Darius atsivežė iš Amerikos, parašė ir išleido jam žaisti taisyklės ir jį karštai propagavo bei rėmė. Bandė tą patį daryti ir su beisbolu, bet šis Lietuvoje nepriėmė. Darius buvo vienas Lietuvos fizinio lavinimosi sąjungos (LFLS) steigėjų ir jos ilgametis pirmininkas. Jo iniciatyva ir pagal jo braižinius Lietuvoje buvo pastatytas pirmasis sporto stadionas.

1927 metais sugrįžęs į Ameriką, Darius nenutraukė ryšių su Lietuva. Gausiai susirašinėjo su aviacija, LFLS, Aero klubu, spaudos žmonėmis. Stengėsi padėti Lietuvos aviacijai įsigyti naujausius lėktuvus, dalis, ginklus, įvairia mašineriją lėktuvų remontui ir dalių taisymui. Jau nuo pat grįžimo į Ameriką, jo gyvenimo svarbiausias tikslas pasidarė skrydis į Lietuvą, kuris jo tėvynei atneštų viso pasaulio pagarbą.

Ateinančiais metais švėsime šio skrydžio 60-ąsias metines. Lietu-

Paminklas Steponui Dariaui ir Stasiui Girėnui Marquette parko aikštelėje, Čikagoje. Architektas — S. Kancevičius. (Iš Balzeko Lietuvos kultūros muziejaus Dariaus ir Girėno archyvo)

voje jau seniai planuojama tą jubiliejų kuo išpudingiau paminėti. O ką mes išėjimoje darysim? Ar vėl spauda nutylės, organizacijos ignoruos? Balzeko Lietuvos kultūros muziejus Čikagoje jau seniai šiuo klausimu rūpinasi. 1991 metų pradžioje muziejaus vardu buvo pasiūstas laiškas vyriausiajam JAV pašto viršininkui, prašant išleisti Dariaus-Girėno sukaktuvinį pašto ženklą. Atsakymo jokio negauta. Paštas gavo naują viršininką, Marvin T. Runyon, ir muziejus jam pasiuntė šiuo klausimu laišką. Iš jo taip pat iki šiol dar nėra atsakymo. Raginimui iš visuomenės paruošė ir padaugino pašto viršininkui laiška, kurio kopiją galima gauti muziejuje. Visuomenė turėtų jį neapleisti. Taip pat planuojama kreiptis į Čikagos miesto savivaldybę. Midway aerouosto, Chicago Historical Society muziejų ir kitas įstaigas bei organizacijas, siūlant joms paremti ir prisidėti prie šio minėjimo. Kaip žinome, Darius ir Girėnas gyveno ir dirbo Čikagoje bei jos priemiesčiuose. Be to, jie remontavo, bandė ir krikštijo „Lituanica“ Čikagos Midway aerouoste (tuomet vadinamame Municipal Airport) ir jo kaimynystėje. Tai Čikagos istorijos dalis.

Tarp kitų planų, jau buvo pasiūlyta The Chicago Tribune laikraščiu išspausdinti iliustruo-

tą straipsnį ar straipsnių seriją apie skrydį, gal pačiame Chicago Tribune Magazine sekmadieniniame priede. Be to, dar buvo susisiekta su „Unsolwed Mysteries“ televizijos prodiuseriais, siūlant šioje programoje pavaizduoti dar iki šiol neišsėmtą Dariaus ir Girėno katastrofos paslaptį, o kitiems televizijos prodiuseriams ir rašytojams nurodant galimybę sukurti programą arba „mini series“ apie Dariaus ir Girėno gyvenimą ir skrydį. Yra dar ir kitų planų. Iki šiol neišsėmta atsakymų negauta, laukiame teigiamų.

Iš lietuvių, vienas profesionalas filmuotojas pasisūlė sukurti vaizdajuostę apie Dariaus ir Girėno gyvenimą Amerikoje ir jų pasiūlymą skrydžiui. Projektas vertas dėmesio. Filmą būtų galima rodyti čia, išėjimoje, o taip pat ir Lietuvos televizijoje. Tokį projektą reikėtų pradėti jau dabar, bet, savaime aišku, tam reikalinga lėša.

Kaip jau buvo trumpai minėta, šių liepos 18 dienos Draugo kultūriniam priede, prieš daugelį metų Balzeko Lietuvos kultūros muziejus gavo didelį Dariaus archyvą iš jo sesers, gyvenusios Amerikoje. Šis archyvas susideda iš daugiau kaip 2,000 vienetų, ir jis apima Dariaus korespondenciją nuo 1919 iki 1933 metų. Jame yra jo naudoti žemėlapiai, įvairūs užrašai,

laiškai iš Girėno, „Lituanicos“ pirkimo, remonto bei apdraudimo sutartys, lakūnų testamentų juodraščių originalai, Dariaus adresų knygtė, sąskaitos už „Lituanicos“ remontą, benzina, alyvą ir dalis, transatlantinio skrydžio planai, net Dariaus naudoti asmeniniai reikmenys, kaip, pavyzdžiui, dantų šepetukas, portfelis, ir t.t. Taip pat ir jo dėvėta uniforma. Minėjimo metu muziejus planuoja surengti šio, nuo 1935 metų nematyto, archyvo išpūdingą parodą.

Šio minėjimo planavimą, organizavimą bei surengimą turėtų įeiti visos lietuvių išėjimų organizacijos, ypač veteranai, šauliai, ramovėnai, birutiniai, sportininkai, lituanistinės mokyklos, spauda, ateitininkai, skautai ir kiti, jauni ir vyresnieji. Taip pat Lietuvos konsulas Čikagoje, verslininkai, Lietuvos vyčiai, legionieriai, vietinės valdžios įstaigos, aeroklubai, net komerciniai ir pavieniai pilotai bei aviacijos mėgėjai. Visi tie, kuriems rūpi aviacija, sportas, istorija, Lietuvos vardo garsinimas. Jau muziejuje šia tema gauname laiškus iš visos Amerikos. Vienas asmuo iš tolimo miesto pranešė, kad stato „Lituanicos“ modelį su kuriuo žada dalyvauti lėktuvų modelių rungtynėse. Būdamas Čikagoje jis atsilankė Balzeko muziejuje, kur praleido visą dieną rinkdamas medžiagą apie „Lituanica“. Nutarė, kad pastatys du modelius ir vieną jų padovanos muziejui. Kitas asmuo klausė, kaip galėtų prisidėti prie minėjimo, nes būdamas šešerių metų berniukas stebėjo Dariaus ir Girėno atskrendantį į jo miestą surengtą Aviacijos dieną. Dar yra ir daugiau tokių, kurie gal savo akimis matė lakūnus, rinko skrydžiui aukas ir vienokiu ar kitokiu būdu prisidėjo prie jų siekio.

Lietuviškas Remarque'as?

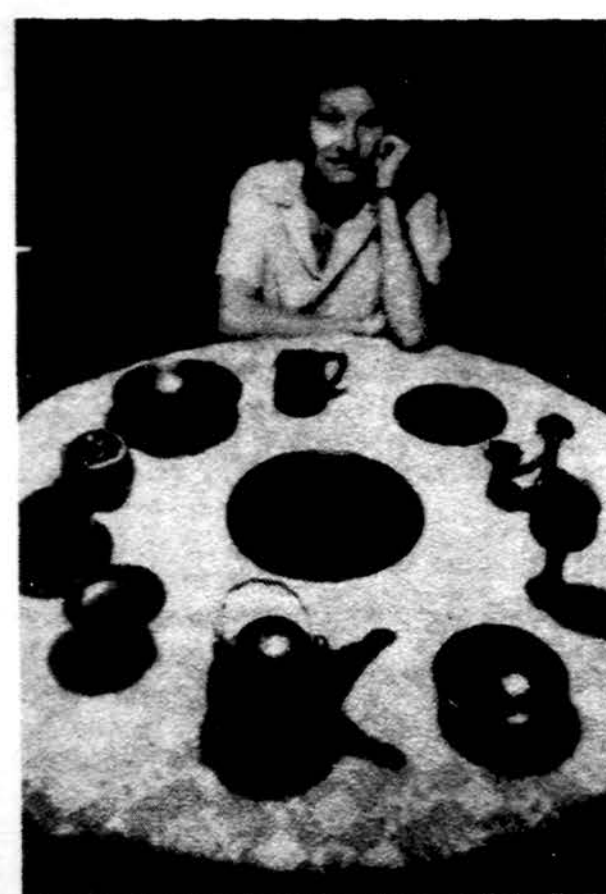
(Atkelta iš 2 psl.)

Knygoje galbūt pora juodų taškų: pavyzdžiui, leitenanto Vainiočio aprašymas. Tokių išskyrėlių Lietuvos kariuomenėje nebuvo girdėta. Taipgi, jaunesnio puskarininkio Šalnavičiaus pasakojimas ir tautiečio Ruginio donžuoniški nuotykių gulagė tikrai be reikalo. Jų nebuvimas knygos nuogo realumo nesumažintų.

Šiaurės fronto veteranas puskarininkis Jonas Laučė reto talento rašytojas. Jis drąsiai gali stoti greta Erich Maria Remarque, Willi Heinrich (Geležinis kryžius) ir kitų žymių karo temų rašytojų. Tokios knygos lietuviškoje karinėje literatūroje dar nebuvo. Kariams, likimo atblokštiesiems ir Vakarais, ši knyga yra veidrodinis rodas, kas mūsų laukė, jei būtume pakliuvę į komunistų rankas.

Po dešimties metų Vytautas sugrįžta tėvynei. Čia jis pamato,

• Praėjusį trečiadienį, rugsėjo 23 dieną, Airijoje mirė estų poetas, rašytojas ir literatūros kritikas Ivar Vidrik Ivask. Nuo 1977 metų redagavo Books Abroad žurnalą (dabar jis vadinasi World Literature Today), kuriame daug vietos buvo skiriama Baltijos tautų rašytojų knygų recenzijoms. Ivar Ivask gimė Rygoje 1927 m. gruodžio 17 d. Baigė Wiesbaden'o estų gimnaziją, studijavo Marburg'o universitetą. Vokietijoje, 1950 metais atvyko į JAV ir 1953 metais jam buvo suteiktas daktaro laipsnis University of Minnesota, Minneapolis, MN. Jo disertacija nagrinėjo Hugo von Hofmannsthal kaip vokiečių literatūros kritika. 1952-1966 dėstė vokiečių kalbą ir literatūrą St. Olav College, Northfield, MN, o nuo 1967 modernių kalbų profesorius University of Oklahoma. 1979 — AABS pirmininkas. 1981 metais išrinktas Lituanistikos instituto garbės nariu.

Marytė Meškauskaitė-Gaiztutienė keramikos darbai: servizas ant stalo, prie kurio sėdi dailininkė, ir „Kompozicija“. Marytė Gaiztutienės keramikos darbų paroda vyks nuo spalio 1 iki

spalio 31 dienos Aardvark Gallery, Six South Sixth Avenue, La Grange, Illinois 60525. Parodos atidarymas bus ateinančių penktadienį, spalio 2 dieną, nuo 6 iki 8 v.v.

Mažoji Lietuva ir Tvanksta

(Atkelta iš 1 psl.)

atsiradimas sietinas taip pat su vandens spalva, temperatūra, sravumu. Autoriaus „uarkagolico“ ambicija yra taip pat nurodyti, kurie iš vandenvardžių yra atkėlę iš baltų bendrystės laikų ir kurie atsiradę, palyginti, neseniai.

Neužmirština šia proga paminėti, kad tyrinėjant vietovardžių, vandenvardžių kilmę ir darybą, beveik neišvengiamai atsiranda nuomonių skirtumų, nesutarimų. Atrodo, kad neapsieita be jų ir šiuo atveju. Padėkdamas leidinio recenzentams už jų pastabas (rasit ir rezervuotą kai kurių jo teiginių pasitikimą), Vilius Pėteraitis pasisako laikęsis atkakliai („nors gal ir ne visada tai išmintinga“) savo nuomones.

Ši išlyga, atrodo, buvo priimtina ir leidyklai, nes ji pakartoja „Leidyklos žodyje“: „Skaitytas turi žinoti, kad atsakomybė dėl knygos pateiktamų etimologijų, žodžių darybos aiškinimų ir kitų teiginių, kaip nurodoma pratarinėje, imasi pats autorius“.

Leistina manyti, kad eiliniams skaitytojui šie techniški dalykai, nesutarimai pasimatys veikiau kaip bizantiškas pasitampymas už barzdą, bet kadangi Pėteraitis knyga yra bene pats pirmasis išėjusių mokslinis veikalas, spausdintas iš rankraščio Lietuvoje, tai galbūt pirmosios kregždės,

nurodantios, kokio apsidraudė liškumo tikėtinas ateity.

Kaip bebūtų, kažkodėl norisi manyti, kad daugiausia kontroversijų bus išsukusi kalbininkų-recenzentų tarpe ketvirtoji knygos dalis, kurioje greta vandenvardžių analizės autoriaus stengiamasi aptarti ir hidronimines kultūros raida. Užtat pats metas paminėti, kad paskatu šiam veikalui, pareikalavusiam ištisų dešimtmečių trūsio, buvo vokiečių filosofo G. W. Leibniz'o mintelė: „Prabėgom turui pažymėti, kad upių vardai, paprastai atsiradę žilose senovėje, geriausiai pavaizduoja senąją kalbą ir senuosius gyventojus; štai kodėl verti nuodugnaus tyrinėjimo. Ir kalbos, būdamos apskritai tautų seniausios paminklai [...] geriausiai parodo jų giminybę ir migraciją“.

Atseit tais atvejais, kai nebeįmanoma atkurti dingusių civilizacijų ar pasaulėjautų, lieka dar toji galimybė jas rekonstruoti išlikusiais kalbos žodžiais, pasitelkiant ir pagalbą, žinoma, ir kitas mokslo šakas, kaip, pvz., archeologiją. Ar ne panašiu keliu eita tokio Georges Dumezil ar mūsų Algirdo Juliaus Greimo, bandant nustatyti senuosius tikėjimus ir mitologijas.

Nagrinėdamas šiuos dalykus, formuluodamas savo prielaidas, Vilius Pėteraitis nepabūgsta rizikingsnių hipotezių, ypač ten, kur susiduria su protėvių tikėjimais bei kultais, dvasiniu pasauliu. Nebūtina su jomis sutikti. Bet sunku užginti autoriui gražų, žmogiškai smulmą patirti, kas slypi po žodžio luoba. Kaip artoji žemės grumtas, kurį smagu patrinti tarp nykščio ir smiliaus, taip Pėteraitiui gražūs šimtmečius atlaikę lietuviški žodžiai: visokie Medar Vid-šaknys vandenvardžiai ar vardai, susiję su mitologiniu pasauliu: „Pregara“ ir „Perkūnas“ (p. 349), „Nemunas“ ir „Laima“ (p. 351). Šiose pastraipose stipriausiai pakvimpa „greimologija“, nors, keista, Greimo veikalas Apie dievus ir žmones neminimas knygos bibliografijoje. Sunku užbaigti šį rašinį, nesugrįžus prie Arturo Hermann'o gaudenimosi dėl lietuvių netaktikumo ir pasidavimo A. Matulevičiaus „tezei“. Pateikdamas knygos pabaigą, priede, abėcelinį vandenvardžių sąrašą, Vilius Pėteraitis nepasitenkino vien lietuvišku hidronimų sąvadu, bet pateikė ir vokiškąjį bei sovietinį. Atseit nomenklatūra, atėjusia pašalintųjų lietuviškų vardu vieton... Jau vien tai paaiškina, kodėl lietuviams mokslininkams kartais sunkoka laikytis neužangazuotumo etiketės ir kodėl Vilius Pėteraitis dedikuoja savo studiją: *Proteivis kilniai duosiai ir jų nerimstančiom vėlem nuraminti*.

Stasys Girėnas su giminėmis prie „Lituanicos“ 1933 metais Čikagoje. (Iš Balzeko Lietuvos kultūros muziejaus Dariaus ir Girėno archyvo)

Autographs
To Capt. Stephen Girard and
Rient Stanley Girinas.
Good luck on your trans-
atlantic to Kansas.
You are going to be
successful.
When you arrive at
Kansas give the
Greetings of the Mayor
of Elizabeth to the
Mayor of Kansas.
Sincerely
Thomas Williams
Mayor
Elizabeth, N.J.
20.5.9

Kopija Elizabeth, New Jersey, burmistro Thomas Williams linkėjimo Dariaui ir Girėnui su prašymu perduoti jo sveikinimus Kauno burmistrui, 1933 metų gegužės mėnesį. (Iš Balzeko Lietuvos kultūros muziejaus Dariaus ir Girėno archyvo)